

лују драгоценим новим сазнањима и о аспектима приватног, личног живота, дакле о биографским појединостима, али и о њеној поезици те је прилежан труд приређивача Светлане Шеатовић и Бојана Ђорђевића да их прикупе, обраде, допуне коментарима изузетан и драгоцен за историју српске књижевности и културе. Осим тога, понека писма су значајна и са уже текстолошког становишта јер се дотичу генезе одређених лирских и приповедних текстова, њихових првобитних редакција и наслова (нпр. *Песник и завичај*, *Крвава бајка*, *Србија се буди*; *Ујчевина*, *Расулићева смрт*, *Збуњени сељак* и др.).

Издање критички приређених писама Десанке Максимовић биће незаобилазно за све проучаваоце њеног живота и рада, нарочито корисно текстолозима а свакако занимљиво и ширем кругу читалаца. Приређена у складу да текстолошким стандарима за критичка издања, ова књига писама Десанке Максимовић одличан је прилог српској али и руској науци о књижевности.

Др Александар С. Пејчић, научни саветник
Институт за књижевност и уметност, Београд
sasa.pejcic@yahoo.com

UDC 821.163.41-6.09 Maksimović D.
<https://orcid.org/0000-0002-6171-4723>
Примљен: 23. октобра 2025. године
Прихваћен: 24. јуна 2026. године

РАЗГОВОР У ОБНАВЉАЊУ ПОВОДОМ КЊИЖЕВНОСТИ У ДИЈАЛОГУ

(*Књижевност у дијалогу*, (ур.) Адријана Марчетић, Дуња Душанић,
Оливера Жижовић, Снежана Калинић, Београд: Филолошки факултет –
Универзитет у Београду, 2024, стр. 477)

Књижевност у дијалогу, Зборник радова са научног скупа посвећеног проф. др Тањи Поповић (1963-2020), темељи се на вишезначности насловног појма – дијалога – који, пре свега, означава идејно језгро њеног целоживотног рада: константни разговор са књижевним делима и ослушкивање разговора између дела. Кроз тридесет и пет есеја Зборника, аутори текстова, следећи компаратистички метод професорке Поповић, улазе у дијалошку размену са њеном заоставштином, да би, напоследку, посредством тематских и методолошких додирних тачака, сами есеји започели међусобни дијалог, сврставајући се, по принципу сродности, у седам целина: 1. *Сећање на Тању Поповић*; 2. *Послужавак, жанр, канон*; 3. *Песници и њихови слици*; 4. *Достоевски: његовом њојем*; 5. *Дијалог културе / Култура дијалога*; 6. *Андрић и Црњански*; 7. *Речи, звуци и (њихови) слике*. У духу реминисценције Тихомира Брајовића: „Беше то доба студентског разговарања у којем читалачка знатижеља иде испред схоластичких узуса и обзира“ (129), читав зборник – упоредо са научно-истраживачким *telos*-ом – прожет је сећањем на Тању Поповић, било да је реч о поменутом дијалогу кроз методолошко-тематску еквивалентност, посвети или присуству (ауто)биографског момента којим се евоцирају њен карактер и радна етика.

Унутар поглавља *Сећање на Тању Поповић*, у биографски интонираном тексту о медијевистичким почецима ауторке Ирена Шпадијер расветљава идејне константе у раду своје колегинице приказом њеног формативног академског периода: иако ће се главни фокус са јужнословенског средњовековног наслеђа преместити на књижевност XIX и XX века, бављење хронолошки старијом и, стога, потенцијално херменеутички изазовнијом књижевном традицијом (која захтева савладавање старословенског језика и писма и, с тим у вези, дешифровање абривијатура), створило је и трајно учврстило код Поповићеве интелектуалну жељу за разоткривањем недоумица, симболички садржану у наслову њене књиге *Пошраја за скрипцијом смислом*. Наводећи и изјаве саме Тање Поповић о раду на Старословенском семинару Ђорђа Трифунковића, Ирена Шпадијер, осим што назначавала слабо познате иницијалне кораке у научној каријери своје колегинице, претпоставља да се једна од идејних окосница њеног последњег дела *Источној канона* – изучавање уплива античке и византијске културе у српску духовност – зачала још током младачке заинтересованости за старе писане споменике и рукописно наслеђе. Такође из прве секције, текст Бориса Лијешевића о дијалектици поетског одређења *Евџенија Оњџина* и драмског постављања овог романа у стиху утире пут теми интердисциплинарности у духовним стремљењима професорке Поповић, али преваходно приказује њену ангажованост у сарадњи са глумцима Позоришта младих у Новом Саду, чиме Лијешевић даје пример њене безрезервне колегијалности, о којој сведоче и многи други аутори овог зборника.

Есеј Адријане Марчетић о руском формализму у радовима Тање Поповић усмерава нас ка једној од основних повезних нити Зборника: ка разговору између наслеђа руске формалистичке школе и методологије савремене књижевно-теоријске мисли у Србији, разговору који је утемељен (као што наслов друге целине Зборника сугерише) првенствено на појмовима поступка, жанра и канона. Већ у следећем, на књижевни поступак фокусираном тексту – „Како одрати револуционара: Данило Киш и поетска структура прозног текста“ – међу кључним речима налази се име формалисте Романа Јакобсона. Аутор Александар Стевић у потенцијално оксиморонском сегменту наслова (*јоејтска сјрукјџура јрозној*) наговештава основну замисао своје студије: испитивање специфичног случаја коришћења *нејрекигној јаралелизма* – својства поезије – у прозном тексту, без могућности да текст присваја друге карактеристике лирског и напушта чврсту наративну организацију. Проучавање литерарног поступка коришћењем Јакобсонове дефиниције поетске функције као основног полазишта (кроз указивање на то да *јројекјовање јринцијџа еквивалентнојџи са осе селекције у осу комбинације* код Киша превазилази уобичајену употребу лајтмотива у наративи) открива да је идејно полазиште есеја у сагласју са формализмом надахнутом књижевнокритичком праксом Тање Поповић. Тема руског формализма додатно се продубљује у раду Дуње Душанић, у коме се (поред излагања о потешкоћама прецизнијег одређивања елегије као књижевног жанра) истиче значај Тињановљевих идеја о књижевној еволуцији у раду Поповићеве, поготову у студији *Срјска романјичарска јоема*, чија окосница јесте приказ историјске улоге поеме у деветнаестовековној смени епа романом. Дуња Душанић истиче да је професорка Поповић, на линији теоретичара жанра који полазе од хегелијанске идеје динамичности људске историје (и, унутар ње, динамичности књижевности), схватила да значај жанровских одређења није у генерисању „нових, мање или више произвољних таксономија, него у успостављању везе између разумевања књижевности и разумевања стварности“ (160).

Књижевнонаучни метод компаративне анализе у Зборнику често се остварује као сагледавање српских литерарних феномена кроз контекстуалну призму ширих, паневропских и светских идејних токова, што показује Кајоко Јамасаки у свом

испитивању релације између музичког дела *Круї* Дејана Деспића, јапанске вака поезије из Хеиан периода и антологије *Песме сјајрої Јајана* Милоша Црњанског. Сагласно том приступу, Тихомир Брајовић, ослањајући се на опште ставове романтичарске песничке идеологије, оцртава парадоксалну фигуру анахорета на агори (алтернативу познатим формама романтичарског индивидуализма) посредством лирског субјекта из Његошевог *Пусишињака цейињскої*. Не оценивши дискрепанцу између наслова збирке и комунитарног карактера самих песама као неуспех у уметничкој интенцији Његошевог дебитантског дела, Брајовић налази тренутке у песниковим магистралним делима и кореспонденцији кроз које такође просијава симбиоза пустињачког етоса са непрекидном друштвеном партиципацијом, што ће, према аутору есеја, бити једна од главних карактеристика модернистичког сензибилитета. Примерима из поезије Настасијевића, Раичковића и Попе, Брајовић потврђује изречени став. Сродним јукстапонирањем српског и глобалног контекста, Драгана Грбић у есеју „Просветитељски разговори с Богом и о Богу у српској литератури XVIII века“ поставља дијалог као основни метод и вишеструку тему, бавећи се упоредном анализом два текста која, иако временски и културолошки доста удаљена, жанровски могу да се одреде као *дијалози*: уџбеник из веронауке – *Мали кайишхизис* просветитеља Јована Рајића – и, за дидактичке потребе мултифункционално старогрчко дело *Икона*, у преводу Рајићевог ученика Дарвара на славеносрпски. Указавши на прагматички аспект жанра катихизиса – учење хришћанске догме – ауторка истиче и сврху која превазилази наставне употребе текста: припрему за интровертни *дијалог* са Богом као један вид самоусавршавања, што се може довести у везу са просветитељским пројектом самосвојне, заокружене индивидуе (иако ауторка признаје да се Кантовом филозофијом прослављена максима *Sapere aude!* неминовно мора сукобити са концептом верске догме).

Компаративне студије фокусиране искључиво на страна књижевна остварења доминирају у разнородној групи текстова *Дијалог култура / Култура дијалога*, као и у целини *Досијоевски: њоводом њодземља*. Сегмент зборника посвећен *Зайисима из њодземља* сагледава овај роман Ф. М. Достојевског са становишта других литерарних традиција, али и других хуманистичких дисциплина: док Милена Ђорђијевић тражи спојнице између руског филозофског романа и *Серошонина* француског писца Мишела Уелбека, Јован Попов – узимајући у обзир психоаналитичка разматрања Фројда и Ериха Фрома – тумачи патолошке облике љубави у *Кројкој* и *Зайисима из њодземља* као садомазохистичке симбиотичке односе. Истовремено, додирујући тематизације патолошких аспеката човека из подземља и испитујући још једну француско-руску литерарну спону, Снежана Калинић узима метафорику нелагодне кажњеничке ћелије из романа *Паг* као основну карику своје студије, како би повезала антиутопијске дискурсе овог позног Камијевог дела са *Зайисима*, али и идентификовала апсурдни потенцијал нелагодне ћелије са сликом Сизифа из ране Камијеве есејистике, притом се ослањајући на – Винавером и Хармсом подстакнуто – одређење апсурда у формулацији Тање Поповић, који се ту схвата као недостатак „ситуационе, жанровске и/или семантичке равнотеже“ (191).

Скицирајући основни ритам књиге – непрекидну смену иманентних и упоредних анализа – послужили смо се тек трећином укупне грађе зборника, који садржи и многе друге атрактивне теме, као што су значај Бетовенове музике у Толстојевој *Кројцеровој сонати*, интервјуерска улога Милоша Црњанског и Лаканови погледи на *Анијон*.

Од уводног (и за Зборник смисаодавног) текста Оливере Жижовић, организованог око концизног прегледа научне делатности Тање Поповић, до последњих радова који приказују плодносно размену књижевности са другим уметничким медијима,

зборник *Књижевности у дијалогу* (састављен уређивачком промишљу А. Марчетић, Д. Душанић, О. Жижовић и С. Калинић) представља питку обраду комплексних тема, која се постиже преламањем великих књижевнотеоријских наратива кроз прегледне, једним погледом обухватне компаратистичке минијатуре. Од метафорички прегнантног излагања Срђана Вучинића до атицистичког стила Јована Попова; од Којеновог развијеног сензибилитета за могуће претпоставке читаоца до темељитости Жанете Ђукић Перишић; чувајући позитивну хомогеност у јасноћи излагања од првог до последњег есеја, а истовремено постижући крајњу хетерогеност у предметима обраде, Зборник *Књижевности у дијалогу* повезује – у потрази за скривеним смислом – књижевне хоризонте источне и западне цивилизације.

Андрија Пешић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет
Катедра за општу књижевност и теорију књижевности
andrapes02@gmail.com

UDC 821.163.41.09(082)

82.09(082)

<https://orcid.org/0009-0003-6922-3464>

Примљен: 6. августа 2025. године

Прихваћен: 24. јуна 2026. године

ТАНГЕНТЕ НА КРУГОВЕ ЈЕЛЕНЕ МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

(*Мејаморфозе Милорада Павића*, Јелена Марићевећ Балаћ, Нови Сад:
Матица српска, 2025, стр. 450)

Пулеовски конципирана монографија о делу Милорада Павића, која би се с правом могла окарактерисати и као „речник“ и као „упутство за употребу“ и као „енциклопедија“ његовог стваралаштва, чини још један немерљиво важан корак ка потпунијем читању Павићевог белетристичког опуса, не само прозног, већ интегралног – и поетског и прозног и драмског. Стога, уколико ауторка у одељку „У кругу нове рецепције“ обједињује приказе различитих зборника, студија и поткаста о делу Милорада Павића и самим тим мапира таласе његове рецепције, с правом се може тврдити да је њена књига *Мејаморфозе Милорада Павића* не талас, већ један прави сеизмографски удар у „отвореном мору“ читања Павићевих дела. Како ни поднаслов „Павићу, књига дубоке радости тумачења“ није тек пригодна парафраза, већ најтачнији опис ове капиталне студије, „радост тумачења“ открива се у усхићеној потреби Јелене Марићевећ Балаћ да додатно протумачи оно што су претходни тумачи или она сама тек започели, непрестано домишљајући како то појединачна Павићева дела кореспондирају међу собом, а како у ширем контексту српске књижевности („У кругу писаца које је волео“), али и „у кругу филозофије“, „у филмском кругу“ и „у кругу породице“. Њена екстатична херменеутика права је павићевска кокреација и стога је тешко замислити позванијег и идеалнијег читаоца дела сада већ класика српске књижевности од Јелене Марићевећ Балаћ. Пошто је њена задивљеност над текстом преносива, овај текст не претендује да